

Noviji i neobjavljeni arheološki nalazi iz Podravine i kalničko-bilogorske regije (II.)

Kao i u prošlogodišnjemu članku s ovom temom¹, moramo naznačiti područje s kojega obrađujemo materijal s manjih iskanja, rekognosciranja ili onaj materijal koji su pojedinci slučajno pronašli: to je dio Podravine od okolice Ludbrega do okolice Virovitice, te pripadajući dijelovi Kalničkoga gorja i Bilogore, koji gravitiraju Podravini, a smješteni su smjerom sjeverozapad-jugoistok.¹

A) O NEKIM ZANIMLJIVIM KAMENIM PREDMETIMA S NAŠEGA PODRUČJA

U Muzeju grada Koprivnice, Arheološkom muzeju u Zagrebu, Gradskom muzeju Bjelovar, Gradskom muzeju Križevci, te u nekoliko privatnih ili školskih zbirki postoji vrlo zanimljiv kameni materijal o kojemu imamo svega nekoliko objavljenih natuknica u novinama ili stručnim glasilima (mislimo svakako na veći broj spomenutih ili publiciranih primjeraka).²

1. Sjekire-čekići iz Šoderice i Karaševa

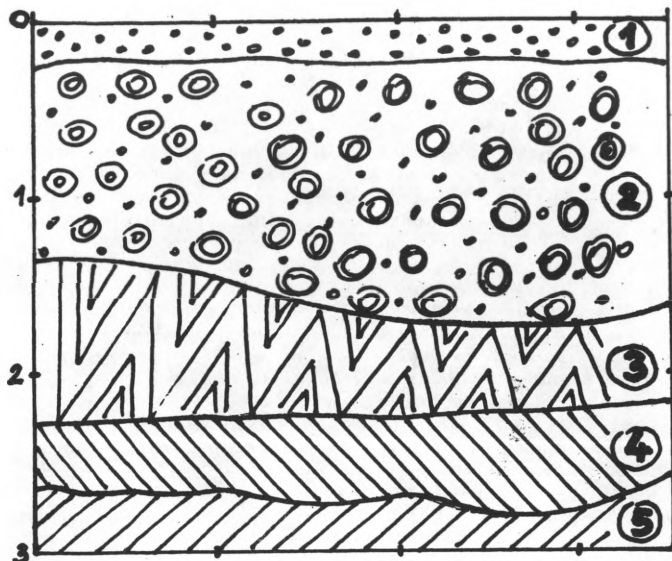
God. 1981. u koprivnički Muzej dospjela je kamena sjekira-čekić sa suženim gornjim dijelom (u literaturi često takve oblike zovu »bojnim sjekirama«, što s obzirom na izgled također nije nevjerojatna funkcija). Čekić nam je donio Ivica Seretin iz Starigrada, a na gradilište Željka Sokača na Varaždinskoj cesti dospio je s krupnim šljunkom kojega je onamo sa separacije u blizini stare Šoderice doveo autoprivezovnik Josip Futač. Prema tome, ovaj predmet, kao i mnogi drugi prethistorijski nalazi,³ potječe iz Šoderice (T. 1:2). Dimenzije su mu slijedeće: visina 11,6 cm, širina 4,4 cm, debljina 3 cm, a promjeri rupe za nasad drvene drške su na jednoj strani 2 cm, a na drugoj 1,9 cm. Kamen je zeleno-žučkasto prošaran i ugašan. Na obje strane sjekira ima vertikalni urez ispod rupe prema zatupljenoj oštrici (ako je uopće to i bila oštrica u pravome smislu riječi).

Ulomak sličnoga čekića-sjekire koprivnički Muzej čuva od ranije u svojim depoiima (T.1:1). Po sačuvanoj dijelu ovaj čekić je nešto većih dimenzija nego prethodni. Izrađen je od sličnoga kamena svjetlijih nijansi. Promjer rupe je 2,4 i 2,3 cm. Na njemu je oznaka Karaševa (slova je upisala bivša arheologinja Sonja Kolar pa je predmet mogao doći u MGKc do ljeta 1976. god.). Na vojnoj karti označeni su Karaš i Karaška Luka kao zaseoci uz Dravu i njezine meandre u blizini Novog Virja. Kako navodi M. Korenčić, Karaška Luka uključena je u naselje Crnc Virovski, a ovo naselje i Karaš uključeni su danas u naselje Novo Virje.⁴ Blizih podataka o okolnostima nalaza nemamo.

Kod ovih čekića-sjekira upada u oči da se pojavljuju u našim krajevima relativno rijetko, a u blizini Koprivnice i Đurđevca pronađena su čak dva primjerka. Stoga je zanimljivo vidjeti s kakvim kretanjima bi se mogli povezati, premda ne negiramo niti mogućnost da su izrađeni negdje u okolici. Svakako, ovakvi čekići-sjekire nisu rađeni u tradicijama kultura koje su obitavale ove krajeve.

S. Pahič je ovakve i slične sjekire kartirao na području Podravja i Pomurja u sjeveroistočnoj Sloveniji, te ih je s razlogom imenovao »tuđim oblicima«⁵: tu su kartirani primjerci iz V. Okiča, Ormoža, Očeslavaca, Ptujskog polja i nepoznatog nalazišta, a iz Hrvatskog zagorja ulomak iz Vindije. K tomu u ovim krajevima pribrajamo sličnu sjekiru iz Cvetlina (kao i Vindija, nalazi se u općini Ivanec)⁶, a u sjevernoj Hrvatskoj uopće nalazimo još samo dva slična primjerka na Vučedolu.⁷ Među brojnim primjercima iz Požeške kotline, koje je nedavno analizirala D. Sokač-Stimac, nema niti jednoga ovakvoga ili njemu srodnog.⁸ Prema tome, u cijeloj sjevernoj Hrvatskoj danas znamo za samo šest (6) primjeraka čekića-sjekira (bojnih sjekira) koji odgovaraju našim primjercima, što je izrazito mali broj i upućuje na porijeklo izvan ovih krajeva. Osim navedenih primjeraka slični primjerci nađeni su na Ljubljanskom barju,⁹ te u Gorici kod Posušja, Bosanskoj Rači i na Glasincu.¹⁰

U naprijed navedenim radovima R. R. Schmidt i B. Čović ukazali su na povezanost ovakvih sjekira s tzv. Schnur-keramikom (vrpčastokeramička kultura), koja se prostirala velikim dijelom Evrope, od Švicarske i srednje Evrope do Povolžja na istoku i Skandinavije na sjeveru, a graniči s tzv. Ockergrab-kulturom (kultura grobova posutih okerom) koja se prostirala na području donjih tokova Volge, Dona i Dnjepra: jedan od najboljih poznavatelja vrpčastokeramičkog kulturnog kompleksa, M. Buchvaldek, podijelio je ovu kulturu u 13 grupa ili na devet oblasti.¹¹ Nama najbliža nalazišna oblast je Moravska (cca 250 km sjeverno) a najbliža pojedinačna nalazišta nalaze se uz Dunav, oko 200 km sjevernije od Podravine. Već je i ranije bilo ukazivano na vrpčastokeramičke elemente u različitim dijelovima Jugoslavije,¹² a i mi smo ukazivali na neke dodirne točke vrpčastokeramičkih grupa i nekih elemenata materijalne kulture na poznatom ranobrončanodobnom vučedolskom naselju gradinskog tipa, Rudini I. kod Koprivničke Rijeke, smještenom na obroncima Kalničkog gorja.¹³ S obzirom na neke pokazatelje teško je prihvatiti tezu o isključivo stepskom karakteru vrpčastokeramičkih elemenata, naročito u slučaju Ljubljanskog bar-

Sl.1 (Abb.1)
VLAISLAV-MULJI I.
SI (NO) profil,
sonda 2.
1: recentni humus;
2: smedje-siva tvrda
zemlja s malo ker.
3: smedje-siva zemlja
s pijeskom;
4: tamna sivo-maslin.
zemlja, tvrda, s malo
ker. nalaza;
5: žuto-siva masna
ilovača, tvrda, s
prelojima

ja i sjeverozapadne Hrvatske, budući da je sasvim logično da ovi krajevi gravitiraju vrpčastokeramičkim grupama jugozapadne i srednje Njemačke ili ČSSR.

Analizirajući čekiće-sjekire u vrpčastoj keramici, Buchvaldek iznosi i mjere koje su karakteristične za pojedine tipove. Našim primjercima najviše odgovaraju karakteristike tipa AHA (svakako valja napomeniti da na nekoliko lokaliteta u našoj zemlji postoje i drugi tipovi sjekira koje su karakteristične za vrpčastokeramičku kulturu), među kojima se nalaze primjerci s približnim mjernim vrijednostima kao i kod naših.¹⁴ Analogije su brojne, od primjeraka iz Njemačke do ČSSR i zapadne Ukrajine.¹⁵ Zanimljivo je primijetiti da tip AHA nije svugdje jednako zastupljen, pa ga u visokom postotku nalazimo u srednjenjemačkoj grupi i u Moravskoj, a mnogo manje u Češkoj.¹⁶ Osim u sklopu vrpčastokeramičkih grupa, ovakve ili vrlo slične sjekire nalazimo u nekim ranobrončanodobnim kulturama (Füzésabony, Gyulavarsánd),¹⁷ a slične oblike i među bakrenim sjekirama iz Pločnika, Kršinaca i drugih nalazišta.¹⁸

Što se tiče kulturne pripadnosti valja svakako biti oprezan jer se vjerojatno ne radi o fizičkom prisustvu neke od vrpčastokeramičkih grupa, kako smo to ranije naznačili kao mogućnost,¹⁹ nego o nekoj od kultura istoga vremenskog horizonta. Buchvaldek okvirno datira grupe ovoga kulturnog kompleksa između cca 2300 i 1850 god. p.n.e.,²⁰ pa to u našem slučaju, tj. uzimajući u obzir lokaciju sjekira (čime ne isključujemo da su mogle poplavama Drave biti naplavljene iz nekoga udaljenijeg područja), odgovara vremenu vučedolske kulture ili počecima vinkovačke i možda Kisapostag-kulture,²¹ tj. sjekire-čekića iz Sodrice i Karaševa mogu se datirati ili na kraj eneolita ili u rano brončano doba, a svakako su jedan od ne baš brojnih pokazatelja kontakata s grupama vrpčastokeramičkoga kulturnog kompleksa srednje i istočne Evrope.

2. O datiranju batova iz Farkašića i Delova

Na lokalitetu Farkašić P, na samome rubu grada gdje se sastaju Radnička cesta i Draganovec, pronađeno je

prilikom rekognosciranja i pokusnoga iskapanja 1981. godine nekoliko kamenih batova, ali nažalost nisu bili u zatvorenim cjelinama nego u površinskom sloju koji se preorava.²² Nalazište je inače datirano u starije željezno doba, a kasnijom korekcijom u vrijeme između 6. i 4. st.p.n.e.²³

God. 1982. zaštitnim iskapanjima na lokalitetu Delovi-Grede I. također je pronađeno nekoliko kamenih batova zelene boje (vjerojatno serpentin), vrlo sličnih onima s Farkašića. U objektu 24, osim brojne grube crvenkaste keramike, pronađeno je i nekoliko ulomaka fine glačane crne keramike ukrašene snopovima plitko užljebljenih linija koje su omeđene kapljicastim zarezima i međusobno postavljene u cikcak rasporedu, a iznad njih se nalaze nepravilno užljebljene približno horizontalne linije i tri niza horizontalno postavljenih većih kapljicastih uboda (T.1:4). U istome objektu nađen je i ulomak jednoga kamenog bata s rupom u gornjem dijelu ove četvrtaste izrađevine (T.1:3).

Datiranje ulomaka naše posude fine izrade iz ostataka objekta 24 na nalazištu Delovi-Grede I. nije neki poseban problem u širem smislu, ali se postavlja problem uže datacije. Stoga možemo navesti nekoliko općih analogija, od kojih je manji dio iz sjevernih dijelova Jugoslavije: približne analogije ima u materijalu iz tumula u Kaptolu kod Slavonske Požege,²⁵ koji se (naime, čitava grupa) datira od cca 750 do cca 550 god.p.n.e.,²⁶ zatim u Donjoj Dolini,²⁷ gdje je datirana niže,²⁸ te u Požežju, gdje je datirana u vrijeme prije 700 god.p.n.e.²⁹ U Sopronu također postoje približne analogije,³⁰ a brojnije u Smolenicama kod Trnave u Slovačkoj (datacija od kraja 7. do sredine 6. st.p.n.e.)³¹. Zanimljive su i relativno brojne analogije s grupom Laugen/Melauner, gdje nalazimo dosta analogija ukrasima, a i sličan kameni malj.³² Analogije, inače, nalazimo sve do Poljske.³³ Što se tiče namjene, relativno slični kameni batovi (maljevi) tumače se ponekad kao kameni tkalački utezi,³⁴ a ponekad (kao npr. sličan predmet s Vučedola) kao čekić-topuz.³⁵ Smatramo da u slučaju nalaza naših kamenih oruđa valja u njima gledati batove, naročito s obzirom na približno četverokutni izgled. Datirati

ih treba ipak u starije željezno doba (možda izuzetno na prijelaz kasnog brončanog u starije željezno doba), kako to pokazuje većina analogija.

3. Namjena izrađevina iz Ludbreškog Ivanca, Močila i Delova

God. 1976. u koprivnički Muzej je dospio zanimljiv oštećeni kameni predmet, približno okrugao i ravan odozgo a bikonično profiliran ododzo, s rupom, uglačan, svjetlije zelene boje. Kamen je navodno olivin, a oruđe je posredstvom ing. R. Tomeka, zajedno s kamenom sjekirom poklonio Branko Šajatović iz Ludbreškog Ivanca. Nađeno je u blizini groblja i spomenika u **Ludbreškom Ivancu**, na položaju zvanom Mekote (T.2:1).³⁶ Na nekoliko mjesta je vidljivo da je ovaj predmet upotrebljavan, a sa strane na kojoj nije oštećen blago je facetiran, pa možemo pretpostaviti da je bio facetiran uokolo sav.

Predmet je posebno zanimljiv jer je u sjevernoj Hrvatskoj rijedak i nedovoljno precizno odrediv. Takó D. Balen-Letunić smatra za slične primjerke iz Hrvatskog zagorja (Cvetlin i Zajezda) da su motike,³⁷ a Schmidt sličan primjerak s Vučedola tretira kao čekič-topuz.³⁸ Srodne primjerke na nalazištu Obre II. Benac zove »mlatovi-buzdovani«³⁹. Buchvaldek srodne predmete u vrpčastokeramičkim grupama zove »glave topuza«⁴⁰, a naglašava da su u srednjenjemačkim nalazištima (grobovima) izuzetno rijetki, dok su u Češkoj mnogo brojniji⁴¹. Što se tiče terminologije, smatramo da se moramo osvrnuti na srednjovjekovnu terminologiju, tj. onu koja se upotrebljava u literaturi o srednjovjekovnom oružju. M. Šercer izričito razlikuje topuze, buzdovane i mlato ve. Prema tome, složimo li se da naš predmet nije motika (a u to je analizirajući ga vrlo teško povjerovati), ostaje nam da se odlučimo za termin »topuz« ili »buzdovan«, budući da termin »mlat« apsolutno mora otpasti jer se mlato vi nalaze na lancu kojim su vezani uz motiku⁴². Odlučujemo se svakako za termin »**topuz**«, budući da se topuzi, bez obzira na često dvojako imenovanje u narodu, izričito razlikuju od buzdovana, a naš kameni predmet najviše se približava karakteristikama srednjovjekovnih topuza⁴³. On je, naravno, služio i za lov na životinje, a ne samo u borbama među ljudima. S obzirom da smo u blizini Ludbreškog Ivanca konstatirali nalaze lasinjske kulture srednjeg eneolita i licenskokeramičke kulture kraja ranoga brončanog doba,⁴⁴ a u obližnjem Apatovcu nalaze kasnoeneolitske vučedolske i ranobrončanodobne vinkovačke kulture (ovaj posljednji podatak je nedovoljno pouzdan)⁴⁵, smatramo da naš topuz treba zajedno s pronađenom sjekirom datirati u eneolit ili rano brončano doba, kako djelomično sugeriraju i analogije.

Predmet iz **Močila** (T.2:2) zelenkaste i sivocrne je boje, na donjemu dijelu oštećen od upotrebe, oko sredine udubljen, a na jednoj donjoj strani ima tragove željeznog oksida. Predmet je pronađen na brežuljku kraj župnikovog vinograda u Močilama, a u koprivnički Muzej donio ga je 1952. god. Ivan Čevis iz Koprivničkog Ivanca. Među podacima zapisano je da je vjerojatno izrađen iz steatita, te da je sjekira (a možda i klin) po namjeni.⁴⁶

Predmeti ovakvog oblika nisu česti, naročito ako su ovako pažljivo uglačani, a ne tesani. M. Garašinin smatra da nakon horizonta Vinče B-2 opada proizvodnja i značenje tesanog oruđa, a S. Dimitrijević naglašava da se trokutasti klinovi javljaju uz one trapezoidne u 3. stupnju sopske kulture (vrijeme Vinče C), premda neki autori takve izrađevine smatraju i sjekirama⁴⁷. Di-

mitrijević također smatra da su kalupasti klinovi po funkciji bili dljetci ili blanjalice za obradu drveta a nikako motike, budući da je vidljivo oštećenje od udara ca drvenim batom na bazi dljetca⁴⁸. Slične koštane predmete A. Benac smatra glačalicama za glačanje keramike⁴⁹. D. Sokač-Štimac publicira dva zanimljiva primjerka iz Muzeja Požeške kotline, koja imenuje sjekirama: jedan bi predstavljao donji dio sjekire, tj. ulomak, a drugi je vrlo velikih dimenzija i ima rupu za nasad drške; oba su nam zanimljiva samo zbog trokutastog oblika, ali ne odgovaraju našem predmetu⁵⁰. Naš predmet, očito, nije klin ili dljetec, niti blanjalica. Funkcija mu je vjerojatno bila višestruka: blago udubljenje na sredini pokazuje gdje je bio vezan za drvenu dršku (vjerojatno rašljasto rasječenu): donji dio, koji je širi, mogao je biti i sjekira i motika, a gornji dio, bez obzira na mogućnosti u obradi tla koje treba krčiti, mogao je vrlo efikasno poslužiti i u različitim borbama, od lova do sukoba ljudskih grupa; to se, kao mogućnost, odnosi i na cijeli predmet. Prema tome, predmet izrađen od uglačanog kamena, koji potječe iz Močila, mogao je služiti i kao dobro oruđe i kao pogodno oružje. Zbog načina izrade koji pokazuje vrlo visoki stupanj znanja smatramo da ga treba datirati u eneolit ili početak brončanog doba.

Rekognosciranjem terena 1973. god. koprivnički Muzej pribavio je jedno kameno oruđe koje je u inventarnoj kartici ovako opisano: »Oruđe iz kamena – blanjalica za površinsku obradu drveta? – Oruđe je masivno s tri izglačane strane od kojih je najveća površina koja služi za rad, dok druge dvije strane točno prijanjaju uz šaku«. Sonja Kolar, tadašnja arheologinja, datirala je oruđe u eneolit. Pronađeno je na nalazištu **Delovi** (označeno tada kao Delovi-Keljače, ali se pod tim nazivom često i kasnije i tada brkalo i vrlo blizu nalazište Poljane I).⁵¹

Oruđe je izrađeno od sivoga kamena i ima gornji i donji dio te tri uže pobočne strane neuglačane, tj. s trgovima grublje upotrebe (T.2:3).

P. i J. Korošec tumače slične kamene predmete s Ljubljanskog barja kao »tolkala« (njem. Kornquetscher), tj. tumače ih kao oruđa za gnječenje zrnjevlja⁵². B. Čečuk tumači jedan sličan predmet iz Markove spilje na otoku Hvaru kao brus jer ima jednu uglačanu stranu, dva kao gladilice, a druge srodne predmete koji su sličniji nepravilnim kuglama tumači kao višenamjenske predmete: tucala, tarila, satirači, odbijači, kugle za lov⁵³. A. Benac opisuje slična oruđa koja su pronađena na žrnjištima okruženima oblucima ili postavljenima na neku drugu čvrstu podlogu a smještenima ponekad u blizini peći: »Kod mnogih žrnjišta su ležali dijelovi razbijenih lonaca, obične grube izrade. Nije teško naslutiti da se u tim loncima držalo žito ili voda koja je bila potrebna pri radu.« Dalje autor govori o »tucalima« koja su također ondje pronađena a imala su oblik kugle, debelih diskova ili kocke s lijepo zaobljenim rubovima, služila za dovršavanje poslova nakon mljevenja s dva velika žrnja, ali su mogla imati i višestruku namjenu⁵⁴. S naše strane podsjećamo da smo i na nalazištu Rudina I. zatekli sličnu situaciju u manjim jamama za rad⁵⁵. Prema tome, koliko god naš predmet mogao biti i u nekoj drugoj funkciji koja niti na našem nalazištu nije unaprijed odbačena (više u smislu pripreme: naime, vrlo su slični batovi iz rudarskih neolitsko-eneolitskih okna u Rudnoj glavi),⁵⁶ realno je pretpostaviti nekoliko funkcija ovome doradenom riječnom obluku: tucalo, gladilica za drvo, kamen ili kost ili nešto slično. Datirati ovo oruđe ne možemo prije ranoga brončanog doba jer

na ovome i okolnim nalazištima najranija naselja tek tada započinju svoj životni vijek, što ne znači da ovaj predmet nije iz nekoga kasnijeg vremena⁵⁷.

4. Osvrt na kamene predmete iz Koprivnice, Stari-grada i Pavlovca

Kameni predmeti iz samoga grada Koprivnice spomenuti su u više navrata⁵⁸. Još 1929. godine o njima kasniji osnivač Muzeja grada Koprivnice, dr. Leander Brozović, piše u listu »Koprivnički Hrvat« između ostalog ovo: »... Nama je svrha da upozorimo, da je i u gradu Koprivnici nađeno nekoliko predmeta iz kamene doba, koji se čuvaju u arheološkom odjelu Hrvatskog narodnog muzeja u Zagrebu. 1) Stjepan Subotičanec gradski gospodarski činovnik u Koprivnici, poklonio je zagrebačkomu muzeju (20. XI. 1891) kamenu sjekiru sa ušicom, koja je nađena u Lenišću za ulicom Miklinovec, oko godine 1835. (ovdje je autor članka svojom rukom dodao naknadno upitnik; op. Z.M.). 2) Isti muzej čuva jedan čekić od ugljena kamena, i jedan ulomak probušene sjekire, isto iz kamena. Čekić iskopan je god. 1885, tri metra duboko u dvorištu kbr. 196. (autor je rukom dodao: DUBOVEC, op. Z.M.). 3) Kotarski predstojnik E. Smit darovao je muzeju god. 1901. kameni ugljeni čekić sa rupicom za nasad, nađen u predgrađu Banovca.«⁵⁹

Uz četiri spomenuta kamena predmeta koji su pronađeni na **Lenišću**, **Dubovcu** i **Banovcu**, ovdje ćemo ukoliko analizirati dva kamena predmeta koji su pronađeni u **Ul. Eshila Pavičića** i u **Vijećničkoj ulici**. Prije toga samo ćemo spomenuti da s područja grada postoji nalaz iz kasnoga brončanog doba (ulomak posude) sa stare **Ciglane**, koji se također nalazi u Zagrebu⁶⁰, a postojao je i antički zlatni prsten slučajno nađen kod **franjevačkog samostana i crkve**⁶¹. Za tzv. rimsku potkovicu nađenu na šetalištu nasuprot Derenčinove ljekarne smatramo da je srednjovjekovna, kao i nekoliko ostalih koje su naknadno pronađene na prostoru oko župne crkve⁶².

Kamena sjekira koju je poklonio Ivan Brezovački 1957. god. pronađena je kraj potoka Koprivnice, u Ul. E. Pavičića 2, prilikom čišćenja bunara. Boja joj je sivo-crna, a na nekoliko mjesta je vrlo oštećena upotrebom, te očito nabijanjem nekakvim okruglim predmetom manjega promjera (vjerojatno željezna šipka ili sličan predmet) ili u današnje vrijeme ili prilikom sekundarne upotrebe (T.3:4). Ovdje valja napomenuti kako ovaj nalaz, baš zbog mjesta nalaženja (naime, potok je danas reguliran, a pitanje je kako je tekao u prethistoriji), ne mora indicirati naselje, premda se relativno blizu nalazi stara Ciglana: moguće je da ga je iz nekoga bližega nalazišta donijela voda ili je bio sekundarno zakopan zbog narodnih vjerovanja⁶³. Sjekira je vrlo teška i mogla je poslužiti i kao čekić, što je povremeno vjerojatno također bila sudeći prema oštećenjima na zaravnjenom kraju. Datirati bismo je mogli od kraja neolita do početka brončanog doba, bez mogućnosti preciznije atribucije. Valja jedino još napomenuti da je pronađena izvan područja kasnije srednjovjekovne utvrde za koju neki istraživači pretpostavljaju da je nastala na teritoriju nekadašnjeg prethistorijskoga gradišta⁶⁴.

Na terenu koji je kasnije zapremala srednjovjekovna utvrda pronađen je manji kameni predmet (T.3:3), te nestali antički prsten. Kameni predmet pronađen je u Vijećničkoj ulici broj 6, u blizini Muzeja, kod kopanja podruma. Donio ga je u koprivnički Muzej 1951. god. Jakob Subotičanec. U inventarnom opisu imenuje se

»amajlijom«. Naš predmet je smeđe boje i s obje strane malo udubljen, na pobočnim stranama malo oštećen kosim (ali približno horizontalnim) prevlačenjem. Zanimljivo je da se srodne predmete, datirane u različita razdoblja prethistorije, imenuje i privjescima-amuletima i brusnim kamenima, čak i kada su malih dimenzija: slične privjeske-amulete nalazimo od neolita do brončanog doba⁶⁵, a brusove od neolita do željeznog doba⁶⁶. Ostaje nam da što realnije procijenimo namjenu ovoga predmeta. Kako smo rekli ranije, prema analogijama može biti i privjesak-amulet i brus. S obzirom na oštećenje sa strane, kao i udubljenja po sredini, smatramo da se ne radi ni o kakvom amuletu (amajliji) nego o običnom malom brusu iz neke od prethistorijskih epoha.

Pravi privjesak, međutim, predstavlja mali kameni amulet u obliku sjekirice (T.3:2). Pronađen je u selu **Pavlovec** u križevačkoj općini, a čuva se u Gradskom muzeju Bjelovar, kamo je dospio s nekom od privatnih zbirki dok je još ovaj Muzej bio oblasni za čitav bjelovarski okrug. Pavlovec je od ranije poznato nalazište na kojemu se nalaze (uglavnom prikupljeni od Vida Sarutana) predmeti lasinjske kulture srednjeg eneolita, liscenskokeramički nalazi s kraja ranoga brončanog doba i srednjovjekovni nalazi⁶⁷. Mala sjekirica s rupicom za vješanje općenito pripada privjescima izrađenim od lagana kamena ili vrlo malih dimenzija, kakvi se nalaze u različitim razdobljima, a čiji su se relikti održali do danas ponegdje (npr. u Hrvatskom zagorju)⁶⁸, dok im je prauz u malim kamenim dlijetima, kakva se nalaze još od neolitskoga razdoblja⁶⁹. Kameni privjesci poznati su i u drugim razdobljima, premda obično nisu identični⁷⁰, a glineni privjesci u obliku sjekirice s rupom poznati su u vučedolskoj kulturi (Hum kod Apatovca i Letičani) i ranome brončanom dobu (npr. Hatvan-kultura)⁷¹. Zbog nalazišnih okolnosti amulet iz Pavlovca pripisali bismo ranobrončanodobnoj liscenskokeramičkoj kulturi.

Oštećeni kameni predmet (»sjekira«) s **Kamengrada** (u literaturi navedeno najčešće kao **Starigrad**) spomenut je već više puta⁷². Datacija nije problematična: pripada prijelazu neolita u eneolit⁷³. Donji dio predmeta (širine 0,5 do 0,7 cm) nikako nije sječivo, a gornji dio predmeta je na suženom dijelu blago zaravnjen, pa predstavlja zapravo dvostrani čekić.

B) PREHISTORIJSKA POSUDA IZ PODRAVSKIH SESVETA

Poznati skupljač narodnog blaga i ostalih starina, nastavnik Zeljko Kovačić iz Podravske Sesvete, koji je uz svoju zbirku osnovao i onu u Osnovnoj školi u istome mjestu, dostavio je 1980. godine koprivničkom Muzeju na obradu jednu neobičnu kramičku posudu i uglučani koso žljebljeni odlomljeni komad jelenjeg roga. Oba predmeta (T.4) pronađena su u vrtu Josipa Dergeza iz Podravske Sesvete, na lokaciji koja nosi naziv **Stara crkva**, kada je vlasnik kopao temelje i ove predmete našao u pijesku na dubini od tri metra! Lokalitet se nalazi u središtu današnjega sela, u blizini crkve. Koliko god smo inače skeptični prema podacima o dubini nalaženja nekih predmeta na šljunčarama (često se govore procjene prema tragovima na čeličnom užetu-sajli) pa se čini da se radi o vrlo velikim dubinama, a što najčešće nije istina, kako se to obično pokaže pri ostalim nalaženjima i podacima), ipak smatramo da ovaj podatak pri-

bližno odgovara istini: budući da se na ovim terenima radi o pješćanim dinama, moguće je da su neki dijelovi napisani i navođeni ljudskim radom kako bi se izbjegle močvarne uvale ili oluje, a dio takvih brežuljaka nastao je i nanošenjem pijeska vjetrom (tzv. Podravski pijesci).

Pronađena posuda (T.4:a) svijetlosmeđe je i prljavo neujednačene boje, grube izrade, s pijeskom i vrlo usitnjenim zrcnima kamenčića u fakturi, ali s brižljivo modeliranim obodom, unutarnjim dijelom, izljevom i obje drške. U presjeku se vidi crna jezgra. Na čelnom dijelu nalazi se nekakva uska i približno pravokutna rupa za nasad drvene ili metalne drške, koja pri dnu ima širinu (od stijenke posude) 0,6 cm, prema gore se širi na vanjsku stranu, dok je izvana pomalo polukružnog izgleda, a rupa je uz stijenku dugačka 1,7 cm. Promjer rupice izljeva jedrastog kljunastog tipa je 0,9 cm i postavljen je malo koso prema dolje, kao i trakasta drška smještena ispod oboda (najveća širina joj je 3,5 cm). Visina posude je 6,3 cm. Budući da posuda ima malo profilirano dno a prema gore se širi, na dnu joj je širina izvana 8,6 cm, a gornja širina bez drške 12,3 cm, dok je s drškom široka 14,2 cm. Dno je modelirano vrlo nepažljivo i grubo, s naglašenim rubom i uzdužnim potezima, a u presjeku se vidi crna jezgra, što znači da je posuda pečena kombiniranim postupkom, redukcijским i oksidacijskim. Uglačani i koso žljebljeni ulomak roga ima duljinu 13,4 cm, pri vrhu je širok 2,9 cm, a na širem dijelu 4,5 cm, dok mu je najveća debljina 2,6 cm. Očito je služio kao nekakva gladilica, a možda i još za neke potrebe, jer dobro stoji u ruci (T.4:b).

M. Garašanin među grubom keramikom u obje svoje faze vinčanske kulture (tordoškoj i pločničkoj) spominje i jedan srodan oblik posude koju naziva »činija«, a navodi da se u stranju literaturi taj oblik zove i posuda za prženje ribe (tzv. Fischgefäß), dok je ranije Karapandžić taj oblik nazvao »đuvec«: radi se o duguljasto-ovalnim plitkim posudama koje ponekad imaju dršku na jednoj ili obje uže strane, a ponekad i otvor za izlivanje. Taj tip posude nazvao je J. Chapman »Baking Tray« (otprilike pladanj za prženje)⁷⁴. Sličan oblik posuda (tj. plitke posude obično s jednom drškom, malo duguljaste) zove I. Bóna u Gyulavarsánd-grupi tavama za prženje riba⁷⁵, što odgovara ovalnim zdjelama za prženje ribe s jednom drškom i jednom nižom stranom u analizi N. Kalicza za Hatvan-kulturu⁷⁶, a liči i na poblizje neobjašnjene oblike vatinske kulture u prikazu N. Tasića⁷⁷, te donekle na tzv. niske cilindrične i konične posude s Ljubljanskog barja po analizi P. i J. Korošec⁷⁸. Velike plitke posude u bosutoj grupi i u Donjoj Dolini s punim ili perforiranim dnom služile su vjerojatno kao pokretna ognjišta za zagrijavanje prostorija a datiraju se u 6. i 5. st.p.n.e.⁷⁹

S ovim smo skoro završili jedan kratak pregled pojavljivanja sličnih plitkih posuda od srednjega neolita do starijega željeznog doba. Međutim, najveće sličnosti i više analogija (identičan oblik, doduše, nije nigdje evidentiran, barem u nama poznatoj literaturi) nalazimo u ranoeneolitskoj tisapolgarskoj kulturi istočne Mađarske i vojvođanskog Potisja, uz važnu napomenu da se ondje ne nalaze izljevi niti rupe za usađivanje drške kao na našem primjerku⁸⁰. Naime, naš primjerak morao je služiti za kuhanje ili zagrijavanje nekih tekućina, a rupa na čelnoj strani služila je vjerojatno za nagibanje posude pri izlivanju tekućine. U takvu rupu mogao se staviti dio obrađenoga roga ili paroška, možda nešto uži nego je pronađen uz ovu posudu. Budući da je u Podravskim Sesvetama i ranije pronađeno nešto prethi-

storijskih nalaza, od eneolita do kasnog brončanog doba⁸¹, smatramo da bez većih teškoća možemo datirati naše predmete u naseobinske nalaze enelitskog i ranobrončanodobnog vremena.

C) ZAŠTITNO ISKAPANJE NA LOKALITETU VLAISLAV-MULJI I.

Godine 1985. provedeno je u općini Koprivnica nekoliko zaštitnih iskapanja (Vlaislav, Gola, Novačka)⁸², te rekognosciranja terena u općinama Koprivnica i Đurđevac (prvenstveno uz trase plinovoda)⁸³.

Selo Vlaislav nalazi se 9 km jugoistočno od Koprivnice, uz cestu za Đurđevac i južnije od nje. Sonde I. i II. postavili smo na zemljištu zvanom Mulji (oznaka Mulji I.), oko 100 m sjevernije od pruge Osijek-Koprivnica (i od stare željezničke stanice), sjeverozapadno od plinskog ispuhivača, te oko 100 m zapadno od ceste koja vodi od istočnog završetka Vlaislava prema Jeduševcu preko šume Staro selo. Na ovim relativno niskim terenima (Bregi: 130 m; Željeznička stanica Vlaislav: 131 m; put od Plavšince prema Delovima, jugoistočno od šume Staro selo: 127 m) nalazi se više prethistorijskih i srednjovjekovnih nalazišta. Sonde smo postavili na zemljištu Tome Barbira iz Vlaislava. Ukupno je istražena površina od 78 četvornih metara (sonda 1: 27 m², sonda 2: 51 m²). Zbog lošega vremena i potreba istovremenog rekognosciranja trasa plinovoda koje su ubrzano kopane na ostalim terenima istraživanje je teklo usporeno. Kako i samo ime ovih njiva kaže, zemljište je muljevito, a ima i prosloje smeđe, crne i crvenkaste zemlje (Sl. 1). Nažalost, nalaza nema mnogo: željezni šljak, željezna šljaka i grumen željezne rude (?), te keramički nalazi (T. 5). Bez obzira na postojanje pet uočljivih slojeva (šesti se ukazao samo na manjemu kontrolnom dijelu i nije posve pouzdan, ali će se možda raditi o šljunkovitom riječnom nanosu, kakva se situacija ponavlja i na nekim drugim lokalitetima), zasad nalazište Mulji I. i nalaze s njega ne možemo dijeliti na više faza, možda i zato jer se na mjestima vidi da su slojevi dijelom poremećeni, tj. usjeli. Uzrok tomu mogu biti poplave ili kasnija (latenska i srednjovjekovna) naseljavanja.

Slojevi s nalazima počinju od 50–70 cm (to znači da se nalazi ne pojavljuju na početku 2. stratuma), a sežu sve do 270–280 cm dubine (dakle do kraja 4. stratuma). U horizontalnoj stratigrafiji nikakvi jasni objekti nisu uočeni, premda je sonda 2 bila smjerom sjever–jug duga 17 m. Svakako, nalazi s dubine od 200 i više cm sugeriraju i naseljavanje u više faza što je donekle vidljivo i na nekim profilima, ali zasad nam nije moguće ulaziti u preciznije datiranje, prvenstveno zbog vrlo malo količine nalaza i njihove velike usitnjenosti.

Keramički nalazi mogu se približno svrstati u dvije osnovne grupe: u finiju i grubu keramiku, uglavnom posude (osim posuda pronađene je, naime, još jedan manji konični pršljen s udubljenjem s donje strane). Gruba ili grublja keramika u fakturi ima primjese pijeska i vrlo sitnoga kamena. Boja joj varira od bljedocrvene i oker do smeđecrvene, dok unutarnja strana obično ima drugačiju boju (sivu ili svjetlije crvenu). Oblici nisu uvijek prepoznatljivi, ali se uglavnom radi o različitim loncima s izvijenim obodom (T.5:4), sa zaravnjenim i malo izvučenim obodom (T.5:4) i slično. Debljina stijenki posuda grublje izrade različita je i ovisila je očito o namjeni. Finije izrađene posude ne spada (barem ono koje je tada pronađeno) u najsolidnije izrađene proiz-

vode svoga vremena nego se dosta približava prijelazno finoj keramici. Boja je ponekad sivocrna, a katkada se radi o nijansama crvene boje. U fakturi se uz pijesak nalazi čak i fino usitnjeni kamen. Oblici su: lončići s drškom do oboda (T.5:1), te vjerojatno šalice i zdjele. Obje vrste posude vrlo često imaju crnu jezru u presjeku. Kod grube keramike ukrašavanje je izvedeno uglavnom utiskivanjem prsta u plastičnu traku (T.5:6, 7), a kod fine plitko žljebljenom ravnom linijom (T.5:1) ili urezivanjem cikcak traka s ubodima u sredini i malo lučno povijenim ili horizontalnim linijama iznad i ispod toga ukrasa (T.5:5).

Kada govorimo o dataciji ovih nalaza i o najbližim nalazištima s kojima su oni povezani prije svega moramo se osvrnuti na nalazišta s kojih postoje zatvoreni nalazi s iskapanja. U blizini su to naselje Delovi-Poljane I. i Farkašić P. Postoje, naravno, i nalazišta s površinskim nalazima (primjerice, Virje-Mačkovića i Srdinac-Raičev breg⁸⁴, ali su oni nedovoljno pouzdani za komparacije. Moramo odmah naglasiti da, bez obzira na malu količinu nalaza iz Vlaislava i njihovu usitnjenost, ovi nalazi s onima na Farkašiću imaju malo sličnosti, tj. uočljive su prije svega razlike, budući da je na Farkašiću i gruba keramika rađena kvalitetnije a fina ima nesporedivo bolju kvalitetu, pa i oblike i ukrase (od vrlo tankih stijenki kod nekih primjeraka do finoga žljebljenja, udubljenih dna itd.)⁸⁵. Sasvim je drugačiji odnos prema vrlo blizim nalazištima kod Delova, prvenstveno prema nalazištu Delovi-Poljane I. Naime, još 1974. god. ondje je iskapanjem koprivničkog Muzeja (voditeljica Sonja Kolar) ustanovljeno i postojanje naselja iz starijega željeznog doba⁸⁶, što je i potvrđeno zaštitnim iskapanjem 1983. god. (voditelj Z. Marković⁸⁷). Nalazište Poljane I. udaljeno je od nalazišta Mulji I. oko 4 km sjeveroistočno, a vrlo je vjerojatno, sudeći po relativno velikoj gustoći nalazišta iz različitih prethistorijskih razdoblja na ovim ravničarskim terenima, da između ova dva lokaliteta u isto ili vrlo blisko vrijeme egzistiraju i neka druga naselja, kao i groblja. U dalje analogija na ovome mjestu ne bismo ulazili, budući da nam manjkaju precizniji i brojniji podaci. Prema tome, zasad se oslanjamo na najbliže moguće analogije, koje ukazuju na bliskost s nalazištem Delovi-Poljane I., koje je datirano približno između 8. i 6. stoljeće p.n.e., tj. od početka Ha C stupnja do rane faze Ha D stupnja (možda s početkom i u Ha B3 stupnju).⁸⁸

D) OSVRT NA PRVE REZULTATE REKOGNOSCIRANJA TERENA OKO KANALA IZMEĐU VLAISLAVA I JEDUŠEVCA

Još prilikom iskapanja na lokalitetu Mulji I. rekognosciranjem je pronađen istočniji lokalitet Mulji II. gdje je konstatirano postojanje nalaza iz razdoblja antike i srednjega vijeka, te sjeverniji lokalitet Mulji III., gdje je konstatirano postojanje srednjovjekovnih nalaza. Tada je obiden i lokalitet Staro selo, poznat od ranije kao veliko srednjovjekovno naselje⁸⁹. Situacija danas izgleda malo drugačije nego ranije: naime, ne radi se o jednome nalazištu, nego o (barem) tri povezana lokaliteta, koje smo imenovali Staro selo I., II. i III. Staro selo I. nalazi se uz rub šume, tj. jugositočno uz nju, u blizini dvije zgrade (tzv. konak), a osim keramike iz razvijenoga srednjeg vijeka tu se na površini njiva nalaze i ulomci opeka, te komadi šljake od kovačnice. Istočnije

se, preko dva kanala koja idu smjerom približno sjever-jug, nalazi lokalitet Staro selo II. Nalazi pripadaju razvijenom i kasnom srednjem vijeku (13–16. st.). Lokalitet je, kao i prethodni, smješten na malo izdvojenom niskom brežuljku. Južno od njega smješten je izrazito niski brežuljčić oko tri puta manjih dimenzija nego prethodni (80–100 m promjera): to je lokalitet Staro selo III. na kojemu je također pronađena srednjovjekovna keramika. Vjerojatno su sva tri ova lokaliteta, kao i prilično brojni srednjovjekovni lokaliteti uz Vlaislav, Jeduševac, Delove i sjevernu stranu Plavšince čini nekakvu srednjovjekovnu administrativnu cjelinu⁹⁰.

U rujnu 1987. god. bagerima su, bez obavještanja Muzeja i davanja suglasnosti, prokopani dotad nepostojeći kanali na zemljištu istočno od ceste prema Jeduševcu, a između pruge i šume Staro selo, zbog provedene komasacije na terenima koje je »Podravka« preuzela od privatnih vlasnika. Budući da smo u to vrijeme bili zauzeti iskapanjem na lokalitetu Seče kod Koprivničkih Bregi⁹¹, terene smo posjećivali i kontrolirali samo povremeno. Rekognosciranje je nastavljeno naknadno, a provedeno je i u toku ove godine, pa je prikupljena vrlo velika količina nalaza, budući da se radi o velikoj površini i nalazištima koja su vrlo bogata. U kanalima i oko njih pronađeni su i konstatirani zasada nalazi iz ovih razdoblja: eneolit (lasinjska kultura), rano brončano doba (kultura polja za žarama), starije željezno doba (halštatsko), mlađe željezno doba (latensko), razvijeni i kasni srednji vijek. K tomu možemo dodati zapažanje Z. Lovrenčevića da se 1965. godine u Plavšincu, na Vojvodinom potoku, naišlo na ostatke rimske ceste i finu sivu rimsku keramiku⁹². Prema tome, na ovim terenima koji se prostiru od ceste za Jeduševac do ulaza s Podravske magistrale u Plavšince, te od šume Staro selo na sjeveru do ceste i pruge na jugu (cca 1,5 km četvorni) imamo dokaz za gotovo potpuni kontinuitet naseljavanja od eneolita do turskih ratova! Po tim pokazateljima zasad je najbliža srodnost s nalazištima koja su smještena istočno i sjeveroistočno od Delova, gdje je također dokazan dugi kontinuitet naseljavanja od (barem) ranoga brončanog doba do 16. stoljeća. Kompleks lokaliteta oko »Podravkinih« kanala kod Vlaislava i Jeduševca udaljen je od zasad sigurnih nalazišta na kompleksu kod Delova svega 2,5 km prema sjeveroistoku. U svakom slučaju radi se o vrlo gusto naseljenom području, što je vjerojatno »zasluga« blizine šuma, vode, planine (Bilogora), prometnica, pašnjaka te još i danas izuzetno plodne zemlje.

Eneolitska jama 1 (na dubini 110–150 cm, širina cca 2 m, te duljina 130 cm) nalazi se na kanalu koji od sjevera, uz šumu, vodi do južnoga dijela, otprilike blizu zavoja koji čini starija cesta za Jeduševac i dolazi u blizinu kanala koji vodi od ceste za Jeduševac prema jugoistoku. Ova jama i dio terena uz nju (pretežno se protežući na sjever) nalaze se na lokalitetu **Mulji II-B**, gdje su pronađeni zasad najstariji elementi (T.6:1–3). Radi se o nekoliko karakterističnijih ulomaka keramike i nešto atipičnih kremenih izrađevina. Jedan rubni ulomak ima dršku u ravnini oboda i gotovo potpuno odgovara nalazima koji su karakteristični za ranoeneolitski horizont na lokalitetu Seče (oko 5,5 km prema sjeverozapadu), ali nema ukrase⁹³, dok drugi ima na rubu i bikoničnom prijelomu trbuha zdjele dva horizontalna paralelna niza bockanih točkica. Dva ulomka različitih posuda ukrašena su urezanim vertikalnim, paralelnim i horizontalnim linijama (T.6:1,2), a od ostalih nalaza izdvajamo još karakterističnu kutljaču s otvorom za na-

sad drvene drške (T.6:3). Smatramo da je najrealnije datirati ove nalaze u vrijeme sasvim rane lasinjske kulture srednjeg eneolita⁹⁴.

Vremenski nakon ovoga horizonta slijedi rano brončano doba, čije elemente smo konstatirali na lokaciji **Mulji II-C**, tj. ostaci **jame 4** u kanalu koji se nalazi kod zavoja kanala uz plinski oznaku D 31, oko 1 km istočno-jugoistočno od mosta na skretanju jeduševačke ceste. Uz ove kanale glavnim smjerovima idu i »Podravkine« poljske ceste. Jama 4 ima masnu mrljastu zemlju sa sitnim tragovima ugljena, smjerom sjeverozapad-jugoistok dulja je od 7 m, a blizu dna kanala šira je od 2 m. Dubina jame je od cca 150 do 200 cm. U njoj je pronađena vrlo slabo sačuvana keramika s metličastim ukrasima, te nešto sitnijih (ptičjih?) kostiju. Osnovne karakteristike keramičkog materijala približavaju ga Kisapostag-keramici iz Čazme⁹⁵, ali zbog male količine nalaza ne možemo biti sasvim sigurni u takvu atribuciju, jer manjkaju ukrašeni vratni dijelovi. Naprotiv, kod nas su pronađeni ulomci vratova lonaca ili amfora neukrašeni, a trbušni i rameni dijelovi različitim načinima metličasto prevučeni. Boja posuda je siva do smeđkasto crvena izvana a s unutarnje strane skoro isključivo siva. U fakturi se nalaze i pijesak i usitnjeni kamen kao primjese, pa bismo mogli sve ove nalaze svrstati u kategoriju prijelazno finog posuđa. Oblici podsjećaju na vinkovačke, pa dijelom i ornamentika⁹⁶, ali i faktura i način metličastog ukrašavanja izgledaju identično kao nalazi iz Čazme (slično je i s nalazima iz Gacišta kod Virovitice)⁹⁷. Donekle se približavaju nešto čvršćim i masivnijim posudama s licenskih lokaliteta u okolici Koprivnice⁹⁸. U svakom slučaju radi se o ranobrončanodobnom materijalu najrodnijemu nalazima iz Čazme.

Lokalitet, tj. njegov dio koji se nalazi najbliže istočno uz most na jeduševačkoj cesti, a sjevernije od lokacije **Mulji II**, nazvali smo **Mulji II-A**. Na njemu smo našli

relativno brojnu latensku keramiku i ostatke latenskih jama, ali ponešto i starijih nalaza, među kojima na dnu kanala (očito rasipano bagerom) i ulomke keramike kulture polja sa žarama iz završne faze kasnog brončanog doba (T.6:4), s analogijama na obližnjim lokalitetima oko Delova⁹⁹. S lokacije **Mulji II-B**, ali iz zemlje rasutom bagerom potječe i dio stariježeljeznodobnog materijala srodnog onome s lokacije **Mulji I**. To je ulomak lonca s malo izvučenim i zaravnjenim obodom (T.6:5). Kako smo rekli, na lokaciji **II-A** pronašli smo i ostatke jama iz mlađega željeznog doba. Latenska **jama 2** nalazila se na sjevernoj strani kanala, udaljena od mosta na jeduševačkoj cesti oko 170 m. Duga je u sačuvanom dijelu 13 m i dosta plitka. Neki nalazi pokazuju i starije karakteristike, ali su pronađeni grafitirani lonci (T.6:7), kanelirana i žljebljenjem (imitacijom) ukrašena keramika, što nam približavaju ove nalaze onima iz Delova¹⁰⁰. **Jama 3** potječe iz istoga razdoblja a udaljena je od jame 2 oko 66 m. Na dnu kanala i na površinskim dijelovima koje je nasuo bager nalaze se također karakteristični latenski nalazi rađeni na brzotirajućem lončarskom kolu, s kvalitetom izrade od osrednje (T.6:6) do najfinije (T.6:8). Datirati ih valja u 2. i 1. st.p.n.e.

Na dijelu glavnoga kanala koji se nalazi najviše jugoistočno, pronašli smo već blizu željezničke stanice Plavšince, blizu oznake za 193. km, oko 700 m jugoistočno od lokacije **II-C**, nekoliko usitnjenih srednjovjekovnih nalaza (lokaciju smo zbog zgodnijega označavanja nazvali **Mulji II-D**). Inače, jedan dio ovih terena narod zove i **Ritovi**. Nažalost, zemlja je bila toliko sasušena i zapečena da nismo mogli točno na svim mjestima pratiti slojeve i razaznavati nalaze. Stoga i ovaj osvrt predstavlja samo prvo upoznavanje s ovim kompleksom nalazišta između Vlaislava, Jeduševca i Plavšince.¹⁰¹

BILJEŠKE

- Crteži uz tekst: Z. Marković; fotografije: M. Lukavski
- Z. Marković, Podravski zbornik 87, 142 i d.
- v. npr. J. Korošec, Nekaj neolitskih in eneolitskih problemov v okolici Križevcev na Hrvatskem, Zb. Fil. fak. IV/1 Ljubljana, 1962, T.1-3, 5-7, 9, T.2:1-2, 4-6 itd.; S. Kolar, Podravski zbornik 76, 103 i d.
- v. npr. S. Kolar, o.c.; Z. Marković, Podravski zbornik 81, 1981, 200-201
- M. Korenčić, Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857-1971, Dje-la JAZU 54, Zagreb 1979, 259-262
- S. Pahić, Poročilo 5, Ljubljana 1976, T. 6:B2, Sl.1; F. Leben, Rešena arheološka dediščina SLoventije 1945-1980, Ljubljana 1980, karta na str. 14; također: I. Horvat-Savel, Poročilo 7, Ljubljana 1979, T.8:5
- D. Balen-Letunić, Godišnjak Gradskog muzeja Varaždin 6, 1981, 9, 12, T.4:1
- R. R. Schmidt, Die Burg Vučedol, Zagreb 1945, 104, Textbild 62:2, T.49:6,7
- D. Sokač-Štimac, Vjesnik Muzeja Požeške kotline 2-3, Slavon-ska Požega 1979, 5 i d., T.1-19
- P. i J. Korošec, Najdne s količarskih naselbin pri Igu na Ljubljanskem barju, Arh. kat. slov. 3, Ljubljana 1969, T.77:10, T. 78:1
- GORICA: B. Čović, Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu, arheologija, 12, Sarajevo 1957, 244-245, Sl. 1:2; Bosanska Rača: B. Čović, o.c. 249, Sl.7:8; Glasinac: B. Čović, Praistorija jugoslavenskih zemalja 4, Sarajevo 1983 (publikacija dalje: Jugoslavija), Sl. 13:9
- M. Büchvaldek, Kultura se šnürövern keramikou ve střední Evropě, I. Skupiny vezi Harcem a Bílými Karpaty, Praehistorica 12, Praha 1986 (dalje: M. Büchvaldek 1986), Obr. 1, Obr. 3
- B. Jovanović, Jugoslavija 3, 1979, 381 i d.; Odmut VI.: C. Marković, Neolit Crne Gore, Centar za arh. istr. Fil. fak. 5, Beograd 1985, 45, T.28:9, T.29:1
- Z. Marković, Arheološki vestnik 32, Ljubljana 1981, 249 i d.
- M. Buchvaldek, Die Schnurkeramik in Böhmen, Acta Universitatis Carolinae, Phil. et Hist. Mon, 19, Praha 1967 (dalje: M. Buchvaldek 1967), 51-52, Abb. 7
- M. Buchvaldek 1986, Obr. 14:1, Obr. 20:1, Obr. 26:2/dolje, Obr. 40/dolje lijevo itd.; M. Buchvaldek 1967, T. 19:1,2, T.20:6,7; J. Machnik, Int. Symp. Budapest-Velem 1977, Budapest 1981, T.3A:2,3
- T. Kovacs, Kulturen der Frühbronzezeit das Karpatenbeckens und Nordbalkans, Pos.izd. Balk. inst. SANU 22, Ser. Balcano-Pannonica, Beograd 1984, T.70:7; I. Bóna, Die mittlere Bronzezeit Ungarns und ihre südöstlichen Beziehungen, AH s.n. 49, Budapest 1975, T.150:1
- npr. Z. Marković, Arheološki vestnik 27, Ljubljana 1977, T.3:3; Pločnik: B. Jovanović, Jugoslavija 3, T.1:4
- Z. Marković, Arheološki vestnik 32, 262-263, Sl.10
- M. Buchvaldek 1986, Obr. 65
- Z. Marković, Problem kontinuiteta stanovništva i kultura sjeverne Hrvatske od ranoga neolita do početka brončanog doba (rukopis disertacije)
- Z. Marković, Podravski zbornik 82, 1982, 251
- Z. Marković, Podravski zbornik 84, 1984, 298, bilj. 79 204. o.c. 295 i d.
- V. Vejvoda-I. Mirnik, Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu, ser. III sv. 5, 1971, T.3:5,6,8
- S. Gabrovec-B.Čović, Jugoslavija 5, 1987, 903
- B. Čović, Jugoslavija 5, T.29:17,19
- Z. Marić, Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu, arheologija, 19, 1964, T.18:4-5, T.19:1
- S. Pahić, Pobrežje, kat. in. mon. 6, Ljubljana 1972, 17-18, T.42
- E. Patek, Mitt. AI UAW 6, Budapest 1976, T.20:1; A. Eibner-Persy, Wiss. Arbeiten aus dem Burgenland 62, Eisenstadt 1980, T.1:3, T.57:1, T.58:5, T.73:7 itd.

31. M. i S. Dušek, Smolnice-Molpír, befestigte Fürstentz der Hallstattzeit, Mat. Arch. Slov., I, Nitra 1984, 7, T.27:12, T.41:1, T.46:12, naročito T.14:1 itd.; M. i S. Dušek, o.c. Code zu den Tabellen der Keramik, br. 13, 17, 26, 38, 42, 48, 75, 88 itd.
32. A. Hild, Mitt. der Öst. Gem. III/5-6, Wien 1939, 210-213, T.16-18, T.19:1-3,5,6, T.23:2, W. Leitner, Mitt. 32, Wien 1982, 22, T.3:4
33. J. Prokopowicz, Materiały archeologiczne 5, Krakow 1964, 146, T.2:2; S. Jasnowz, Fontes archeologici Posnanienses 33, Poznan 1984, npr. Ryc. 195:1-6, Ryc. 198, Ryc. 210:1-3,5,9,10 itd.
34. F. Moosleitner, Mitt. 32, Wien 1982, 36, Abb. 1
35. R. R. Schmidt, o.c. Textbild 61:2
36. S. Kolar, o.c. 103, bilj. 3; ostali podaci u dokumentaciji Muzeja grada Koprivnice
37. D. Balen-Letunić, o.c. 11, 15, T.3:4,6
38. R. R. Schmidt, o.c. Textbild 61:2, T.49:4
39. A. Benac, Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu, arheologija, 26, 1971, 81-82, T.10:9-11
40. M. Buchvaldek 1967, 56-57, Abb. 7 (DK), T.20:1,2
41. M. Buchvaldek 1986, 130, 135
42. M. Šerčer, Staro oružje na motki, Kat. muz. zbirki Pov. muz. Hrv. 7, Zagreb 1972, 19-20, 60, br. 126-129
43. o.c. 7 i d., 13-14 (topuzi), 15-18 (buzdovani)
44. Z. Marković, Muzejski vjesnik 9, Koprivnica 1986, 8-10
45. Z. Marković, Križevački zbornik 2, Križevci 1982, 61
46. S. Kolar, o.c. 103; L. Brozović, Grada za povijest Koprivnice, Koprivnica 1978, sl. na str. 12 desno; ostali podaci u dokumentaciji Muzeja grada Koprivnice
47. M. Garašanin, Jugoslavija 2, 1979, 168-170, (sjekira (?) T. 35:1; S. Dimitrijević, sopsotsko-lendjelska kultura, Mon.arch. 1, Zagreb 1968, 47; N. Petrić, Jadranski zbornik 10, Pula-Rijeka 1976-1978, Sl. 2:7; A. Benac, Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu, arheologija, 26, 1971, 83, t.1:4; J. Chapman, The Vinča Culture . . . , BAR 117 (II), Oxford 1981, Fig. 81:5
48. S. Dimitrijević, Jugoslavija 2, 291
49. A. Benac, Glasnik Zemaljskog muzeja 26, 88-89, T.19:4-6, 13, 14
50. D. Sokač-Štimac, o.c. 9,29, T.1:5, T.19:2
51. S. Kolar, Arheološki pregled 15, Beograd 1973, T.91:4
52. P. i J. Korošec, o.c. 119-120, T.79:12,15,16
53. B. Čečuk, Arheološki radovi i rasprave 6, Zagreb 1968, 192-193; B. Čečuk, Arheološki radovi i rasprave 8-9, 1982, 52, T.8:3-6
54. A. Benac, Glasnik Zemaljskog muzeja, 26, 56, T.10:5-8
55. Z. Marković, Arheološki vjesnik 32, 236
56. B. Jovanović, Rudna glava - najstarije rudarstvo bakra na centralnom Balkanu, Bor-Beograd 1982, 63, npr. primjerci srodni po veličini na Sl. 15, Sl. 40, Sl. 41, Sl. 46, Sl. 55 itd. K tomu valja primijetiti da je na čitavom kompleksu nalazišta oko Delova uočena na površini vrlo velika količina šljake (zgure) koja još nije analizirana ali ukazuje na metaloprerađivačku djelatnost u nekome od razdoblja nastanjivanja: Z. Marković, Podravski zbornik 84, 296
57. Z. Marković, Podravski zbornik 84, 295 i d.
58. L. Brozović, o.c. 11-12; S. Kolar, Podravski zbornik 76, 103; Z. Marković, Arheološka istraživanja u koprivničkoj Podravini, katalog izložbe, Koprivnica 1984; itd.
59. L. B.-ć, »Koprivnički Hrvat«, br. 46/1929, str. 5
60. S. Kolar, Podravski zbornik 75, 104
61. o.c. 110; prsten je pronađen krajem prvoga svjetskog rata a koprivničkom Muzeju darovao ga je Dragutin Mikulić iz Zagreba, dok je na inventarnoj kartici opaska da je ukraden iz vitrine u 6. mjesecu 1973. godine.
62. B. Vikić, Zbornik Muzeja grada Koprivnice 8, Koprivnica 1953, 126-127; ostale potkove u depoiima MGKc pronađene su prilikom radova 1971. godine.
63. D. Balen-Letunić, o.c. 5-6
64. M. Planić-Lončarić, Koprivnica-grad i spomenici, Zagreb 1986, 33
65. A. Benac, Prehistorijsko naselje Nebo i problem butmirske kulture, Ljubljana 1952, 35-36, T.23:6-7; J. Chapman, o.c. Fig. 143:6; M. Pichlerová, Zbornik Slovenského národného múzea, Historia 20, Roč. 74, Bratislava 1980, 10, Obr. 3:5
66. R. Dreksler-Bižić, Samatovci, Zbornik Matice srpske 12, Novi Sad 1956, 33, T. 17:126; P. i J. Korošec, o.c. 119, T.79:1-6; N. Kalicz, Die Frühbronzezeit in Nordost-Ungarn, AH s.n. 45, Budapest 1968, 160, T.63:10, T.79:16,17; V. Stare, Prazgodovina Smarjete, Kat. in Mon. 10, Ljubljana 1573, 37 T. 35:22-25, 27-30; M. Guštin, Libna, Posavski muzej Brežice knj. 3, 1976, 42-43, T.42:8, 10 T.47:13; P. Kos, Arheološki vjesnik 24, Ljubljana 1975, 856, T.8:3; F. Staré, Vače, Arh. kat. Slov. 1, Ljubljana 1955, 49, T.78:2-4, 7-9
67. v. npr. Z. Marković, Muzejski vjesnik 1, Koprivnica 1978, 6-7
68. D. Sokač-Štimac, o.c.9
69. R. Dreksler-Bižić, o.c. 32, Sl. 101-104; S. Dimitrijević, Sopsotsko-lendjelska kultura, 47, T. 19:27; J. Korošec, o.c. T.1:7,9 T.2:2,1
70. npr. S. Batović, Jugoslavija 2, 537, T.82:7; A. Benac, Prehistorijsko naselje Nebo, 35-36, T. 23:8 P. i J. Korošec, o.c. 118, 133, T.76:9, T.91:15; M. Pichlerová, o.c. 10, Obr. 3:5-6
71. Hum i Letičani; Z. Marković, Arheološki vjesnik 32, 222, 238; Havtan-kultura, N. Kalicz, o.c. 159, T.80:12-14
72. S. Kolar, Podravski zbornik 76, 103, Sl.na str. 106: desno dolje; Z. Marković, Podravski zbornik 87, 142
73. Z. Marković, Podravski zbornik 87, 142
74. M. V. Garašanin, Hronologija vinčanske grupe, Ljubljana 1951, 24, 53, 81, 80; J. Chapman, o.c.172, Fig. 3:30
75. I. Bóna, o.c. 132, Abb. 19:9, 11 T.142:7-11, T. 148:1-6
76. N. Kalicz, Kulturen der Frühbronzezeit . . . , Beograd 1984, 19, T.56:18; napominemo da su u navedenom tekstu pogrešno citirani brojevi crteža
77. N. Kalicz, o.c. T.15:10, T.16:3
78. P. i J. Korošec, o.c. 120-121, T. 80:1-3, T. 81:11-23
79. R. Vasić, Jugoslavija 5, 548, sl. 32:13
80. I. Bognár-Kutzián, The Early Copper Age Tiszapolgar Culture in the Carpathian Basin, AH s.n. 48, Budapest 1972, 131, Fig. 25: K4, T.13:8, T.38:4, T.55:9, T.56:10, T.57:16
81. Sl. Z. Marković, Podravski zbornik 79, 1979, 154-156; Z. Marković, Podravski zbornik 86, 156
82. Osnovne podatke v. u: 40 godina arheoloških istraživanja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, katalog izložbe, Koprivnica 1986, 110 (Z. Marković), 116, 122 (I. Sarić)
83. O jednome dijelu rekognosciranja v. Z. Marković, Obavijesti HAD 3, Zagreb 1985, 36-38
84. Z. Marković, Muzejski vjesnik 5, Varaždin 1982, 11, T.1:1-3; Z. Marković, Muzejski vjesnik 8, Koprivnica 1985, 49-52
85. Z. Marković, Podravski zbornik 82, 248-251, T.6:6, T.7, T.8, T.9
86. S. Kolar, Podravski zbornik 76, 106; Z. Marković, Podravski zbornik 80, 1980, 324-330
87. Z. Marković, Podravski zbornik 84, 296-298, T.4
88. S. Gabrovec-B. Cović, Jugoslavija 5, Kronološka tab. str. 903
89. S. Kolar, Podravski zbornik 76, 112
90. o lokalitetima v. S. Kolar, Podravski zbornik 76, 112-113; Z. Marković, Muzejski vjesnik 3, Koprivnica 1980, 38; Z. Marković, Arheološka istraživanja u koprivničkoj Podravini, popis srednjovjekovnih nalazišta: br. 3-17, 37-38, 73, 89-91
91. Z. Marković, Muzejski vjesnik 11, Varaždin 1988, 31 i d.; Z. Marković, Obavijesti HAD 3, 1987, 37-38
92. Z. Lovrenčević, Arheološki pregled 21, 1980, 234
93. v. npr. Z. Marković, Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu 18, 1985, T.3:7, T.6:13
94. Z. Marković, Obavijesti HAD 3, 1987, 38; za usporedbu s lasinjskom kulturom iz obližnjih krajeva v. npr. Z. Marković, Podravski zbornik 83, 1983, 251 i d.; 40 godina arh. istr. u SZH, Sl. 41, Sl. 44, Sl.45, Sl.60, Sl.68
95. V. Štrk, Podravski zbornik 84, 277-278, T.1:1-6
96. npr. S. Dimitrijević, Arheološka iskopavanja vinkovačkog Muzeja, rezultati 1957-1965, Acta Mus. Cibalensis 1, Vinkovci 1966, T.13:1, T.17:2-4,7
97. Nalazi su smješteni u registriranoj privatnoj zbirci i bit će izloženi na izložbi Gradskog muzeja Virovitica, neobjavljeno
98. npr. Z. Marković, Podravski zbornik 82, 246
99. Z. Marković, Podravski zbornik 84, t.1:8, T.2:10, T.3:5
100. o.c. 248, T.5-7
101. Rekognosciranja za koprivnički Muzej 1987, god. uz autora i V. Kolareka, pomoćnog preparatora i domara istoga Muzeja, uz najnužnija čišćenja jame proveli: Željko Česi, Zoran Car i Branko Marić (svi iz Koprivnice).

Zorko MARKOVIĆ

Neuere und unveröffentlichte archäologische Funde aus Podravina und Kalnik-Bilogora Region (II.)

Der Text befasst sich mit einigen Funden, die auf dem Gebiet von Ludbreg bis Virovitica in Podravina sowie in der Umgebung von Bjelovar und Križevci entdeckt wurden.

A) Über einige interessanten Steingegenstände

1. Axthammer aus Soderica und Karaševo

Axthammer aus Stein, die in Soderica (T. 1:2) und Karaševo (T. 1:1) gefunden worden sind, gehören zu dem sgn. Streitaxttypus und sind in Nordkroatien und kontinentalen Teilen von Slowenien sowie auch Bosnien⁵⁻¹⁰ außerordentlich selten zu finden. Im Nordkroatien sind insgesamt nur sechs Exemplare (von Vindija bis Vučedol) kartiert worden. In der Schnur-Keramik entsprechen unsere Exemplare am besten dem AHA Typus nach M. Buchwaldek¹⁴⁻¹⁶. Unsere Axthammer gehören entweder zu der Zeitperiode des späten Eneolithikums oder zu Beginn der Bronzezeit²⁰⁻²¹ und sind auf dem Gebiet von Podravina wahrscheinlich ein Zeichen der Berührung mit der Schnurkeramik.

2. Über Datierung der Schlegel aus Farkašić und Delovi

Auf dem Gebiet namens Farkašić bei Koprivnica und auf dem Fundort Delovi-Grede I sind gleichartige Steinschlegel gefunden worden (T. 1:3). In Delovi ist dazu noch feinpolierte ornamentierte Schwarzkeramik gefunden worden (T. 1:4). Zahlreiche Analogien²⁵⁻³³ weisen auf die Datierung in die Anfangsphase der älteren Eisenzeit hin.

3. Anwendungsmöglichkeiten der Gegenstände aus Ludbreški Ivanac, Močile und Delovi

Aus Ludbreški Ivanac stammt eine Steinkeule (T.2:1), die mit den Gegenständen aus der Schnur-Keramik⁴⁰⁻⁴¹ verwandt ist, die im Nordkroatien äußerst selten vorkommen. Aus Močile stammt der Gegenstand, bei dem auch eine hohe Vollendungsstufe zu bemerken ist (T. 2:2). Gegenstand aus Delovi (T. 2:3) könnte als »Stößel« fürs Getreide, Polierstein fürs Holz oder Steine usw. gebraucht werden und kann wegen der Fundumständen nicht vor der frühen Bronzezeit datiert werden.⁵⁷

4. Steingegenstände aus Koprivnica, Starigrad und Pavlovec

In Koprivnica sind die Steingegenstände an mehreren Fundstellen um den alten Stadtkern gefunden worden: Lenišće, Dubovec, Banovec, E. Pavičić-Str. und Vijećnička-Str. (Rathausstr.). Äußerst interessant ist der

kleine Steingegenstand aus der Vijećnička-Str. in der Nähe des Stadtmuseums (T. 3:3), der als Amulett betrachtet wurde, seine Merkmale weisen aber auf die Funktion eines kleinen Schleifsteins hin. Aus dem Ort Pavlovec in Kalnikgebirge bei Križevci stammt ein echtes Amulett in der Form einer kleinen Axt (T. 3:2), das wegen der Fundumstände⁶⁷ der Litzen-Keramik zugeschrieben werden könnte. In Kamengrad (Starigrad) bei Koprivnica wurde ein axtförmiger Gegenstand gefunden, der aber beiderseits eine Fläche hat, so daß es sich eigentlich um einen Hammer handelt.

B) Prähistorisches Gefäß aus Podravske Sesvete

Ž. Kovačić aus Podravske Sesvete brachte ins Museum der Stadt Koprivnica ein flaches Gefäß neben dem ein Bruchteil eines geschliefenen Hirschhorns gefunden wurde (T. 4). Dieses Gefäß wurde rein zufällig auf dem Fundort Stara crkva in Podravske Sesvete gefunden. Gleichartige Gefäßformen kommen von Neolithikum bis zur älteren Eisenzeit vor⁷⁴⁻⁸⁰. Ins Loch auf der Vorderseite des Gefäßes könnte ein Horn- oder Geweihteil gesetzt werden, um die Flüssigkeit aus dem Gefäß auszugießen. Dieses Gefäß wurde in bezug auf den naheliegenden Fundort ins Eneolithikum oder frühe Bronzezeit datiert.

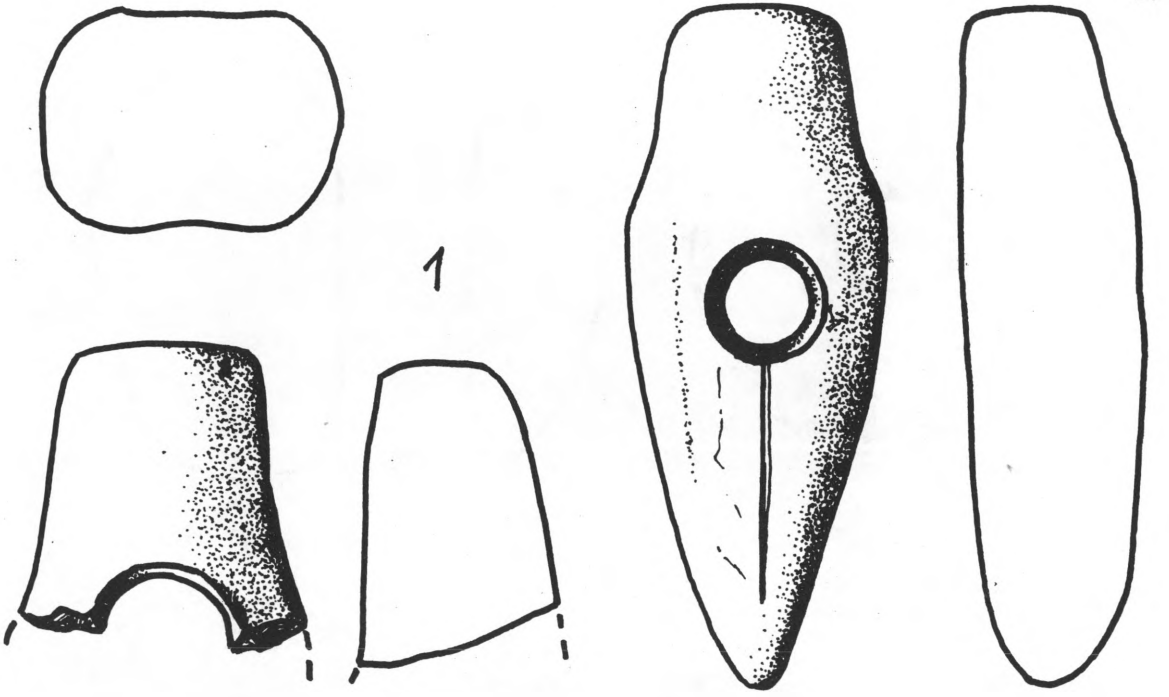
C) Schutzausgrabung auf dem Fundort Vlaislav-Mulji I

Im Jahr 1985 wurde auf dem Fundort Mulji I bei Vlaislav (9 km süd-östlich von Koprivnica) eine Schutzausgrabung durchgeführt. Die Funde sind sehr gering an Zahl, und die Keramik kann in die Zeitperiode von Ha B3 bis zum anfang Ha D Stufe datiert werden, so wie es auch bei dem naheliegenden Fundort Delovi-Poljane¹⁸⁶⁻⁸⁷ der Fall ist.

D) Rekognoszierung des Geländes um die Kanäle zwischen Vlaislav und Jeduševec

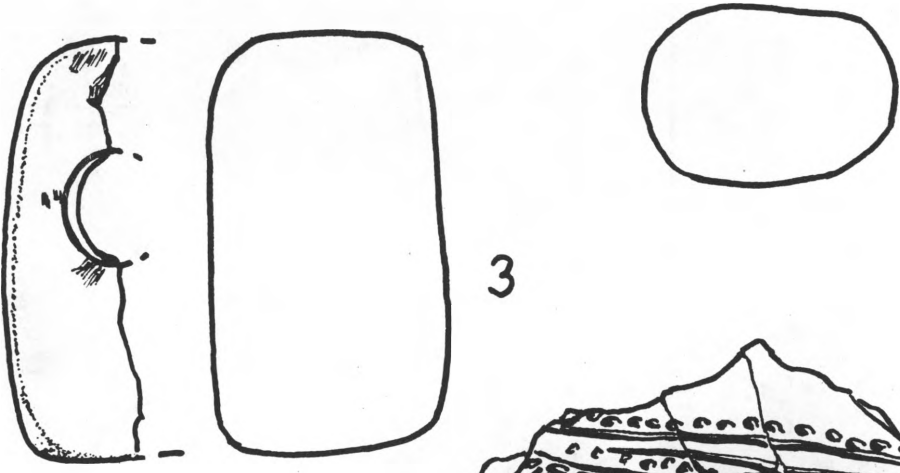
1987 und 1988 wurde das Gebiet zwischen Vlaislav und Jeduševec rekognosziert, d.h. es handelt sich um das Gelände von der Eisenbahnstrecke bis zum Wald namens Staro selo (Altdorf). Dort wurden die Funde aus der Zeitperiode von Eneolithikum bis zum Mittelalter entdeckt sowie auch vier Grubenüberreste. Eine Grube gehört zu der eneolithischen Lasinja-Kultur, eine zu der frühen Bronzezeit und die zwei letzten zu der jüngeren Eisenzeit. In und neben den Kanälen sind die Funde aus dem Eneolithikum (T.6:1-3), aus der frühen Bronzezeit, späten Bronzezeit (T. 6:4), älteren Eisenzeit (T. 6:5) und jüngeren Eisenzeit (T. 6:5-8) gefunden worden.

Übersetzung: Oka RIČKO

1

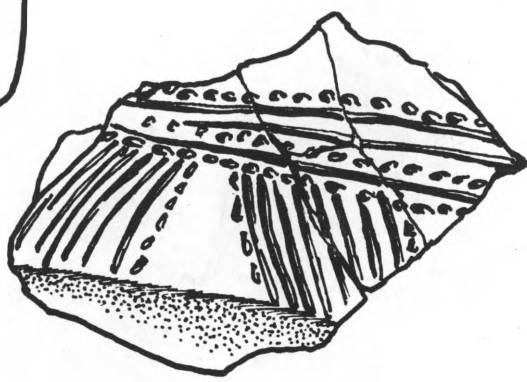
2

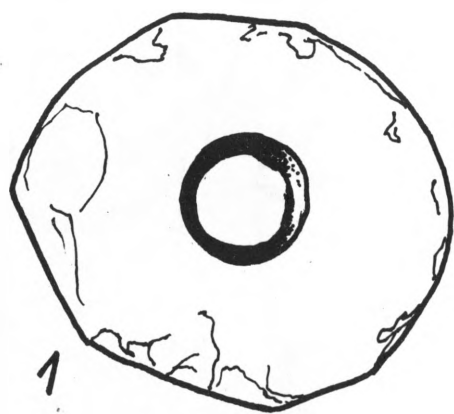
3

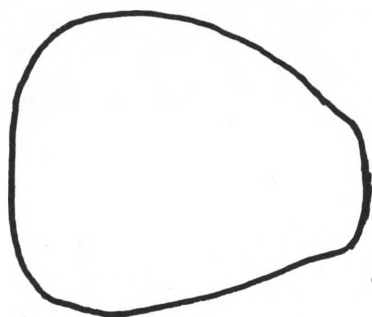
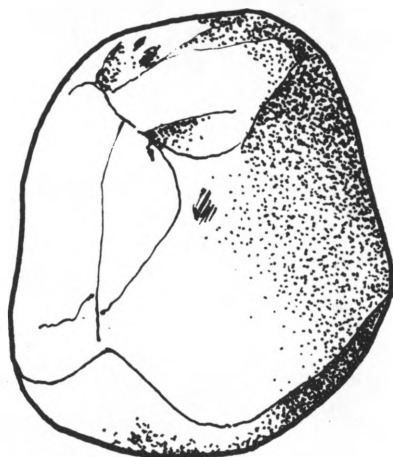
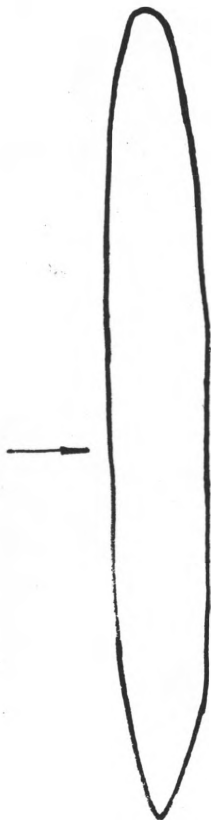
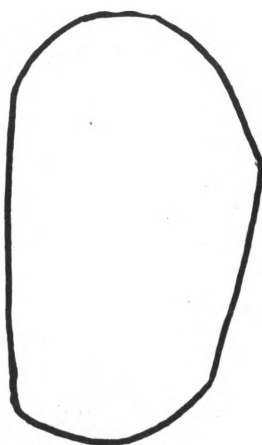
4

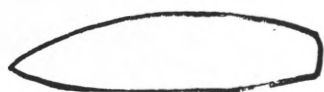
1: KARAŠEVO; 2: ŠODERICA;
 3-4: DELOVI-GREDE 1. Objekt 24

1

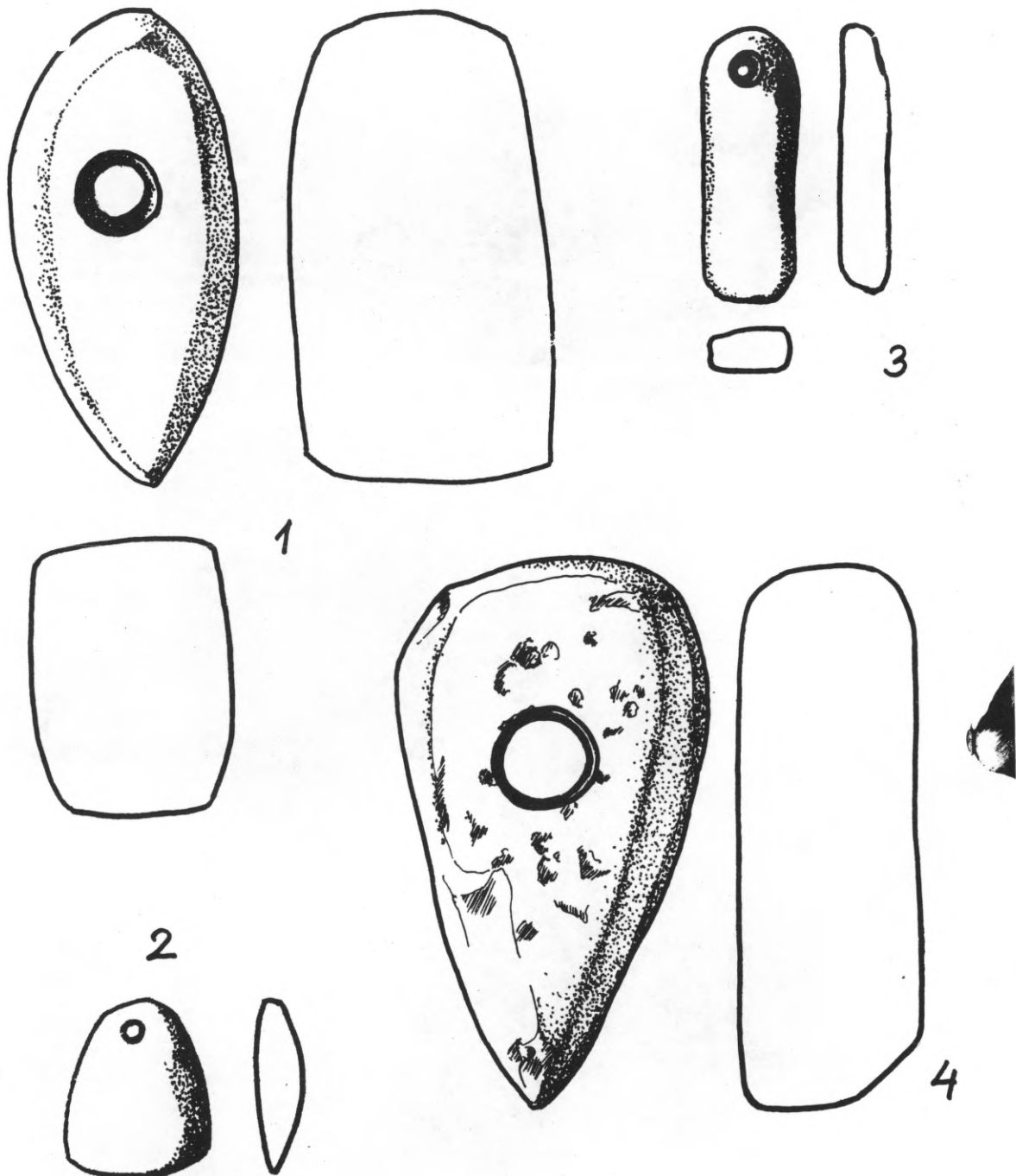
3

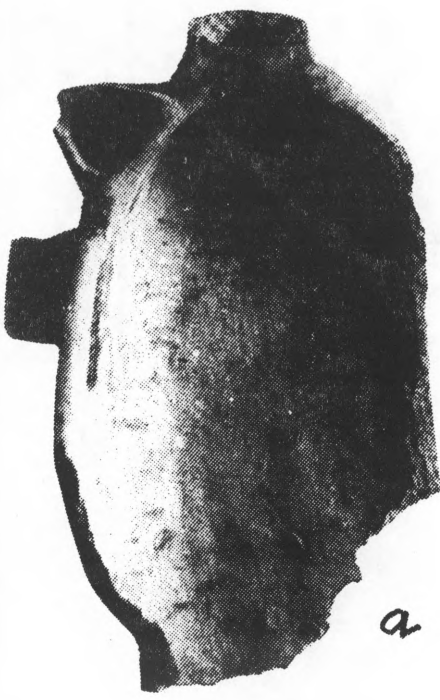
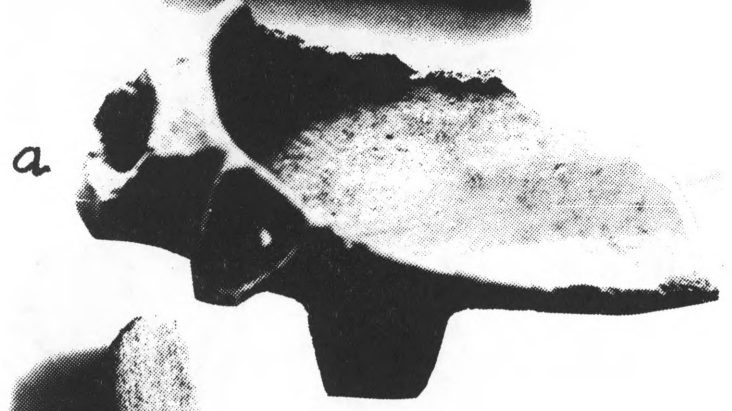
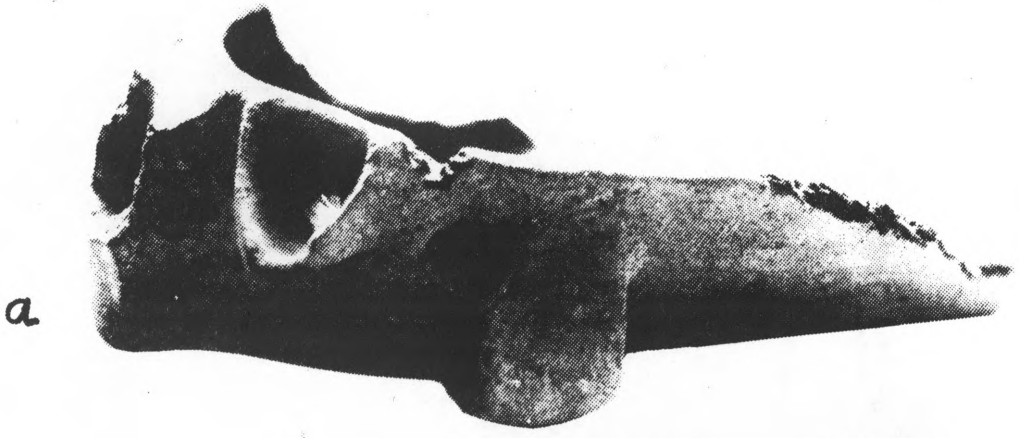
2

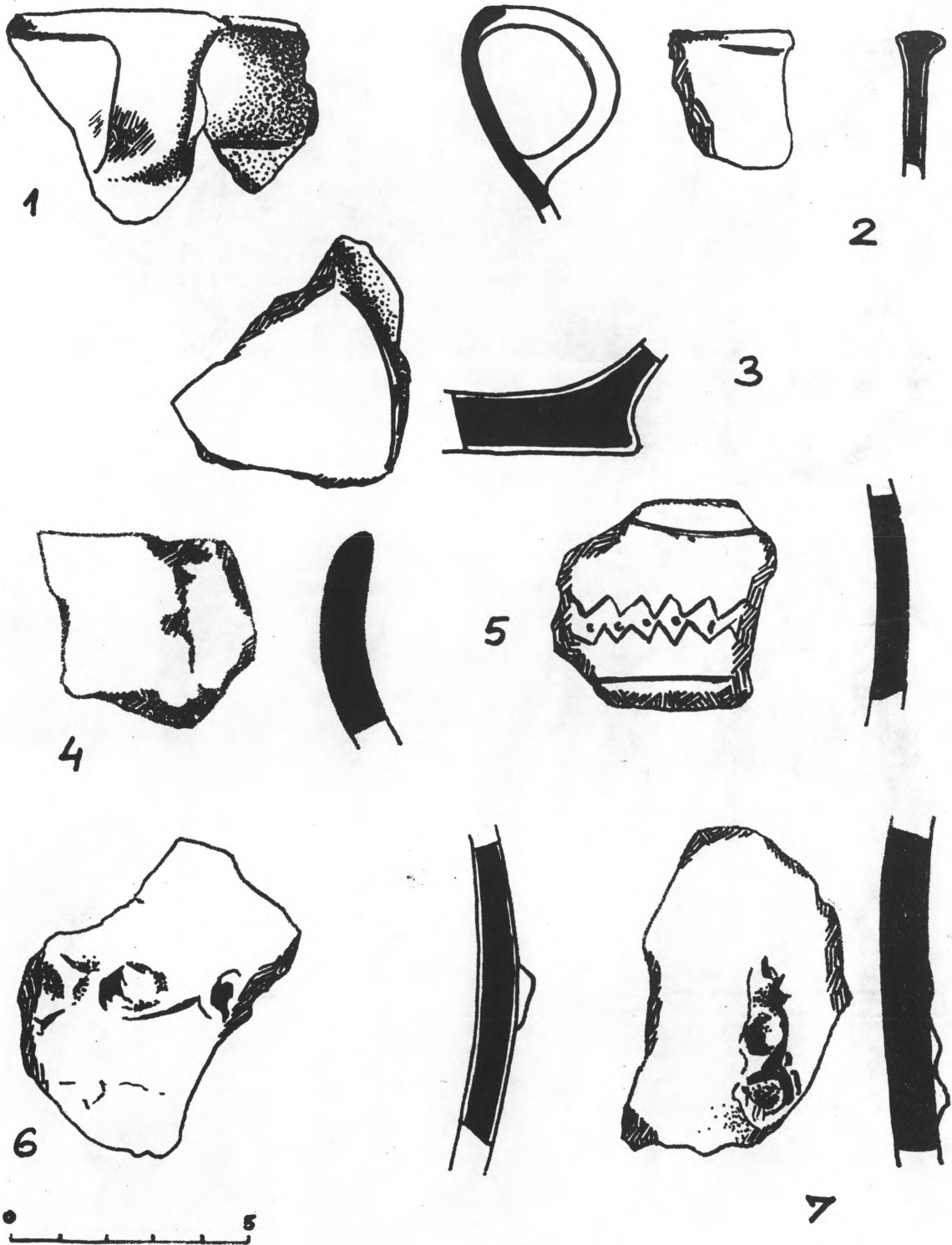

1: LUDBREŠKI IVANAC; 2: MOČILE;
3: DELOVI

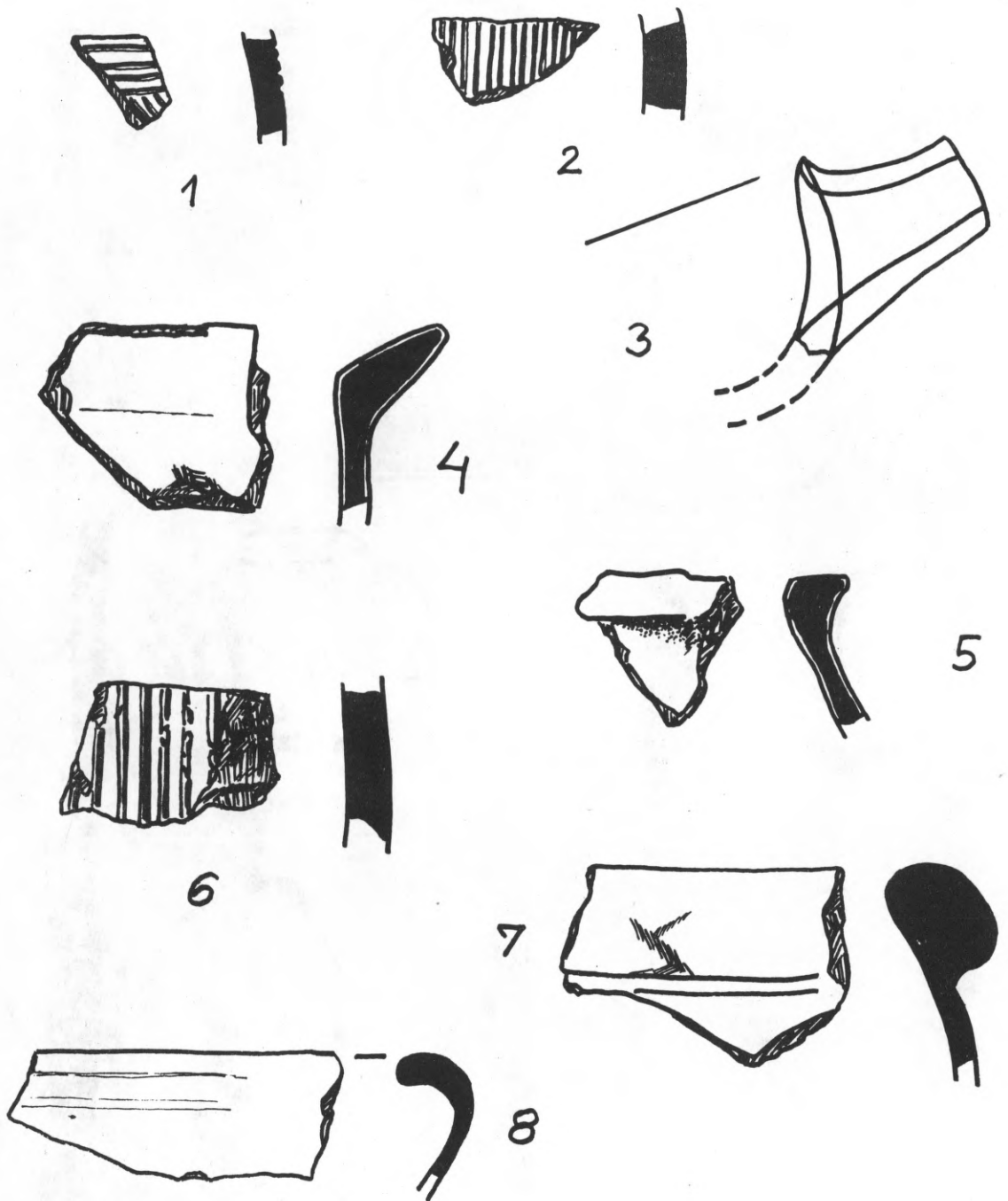

1: REČKO POLJE; 2: PAVLOVEC;
 3: KOPRIVNICA-VIJEČNIČKA ULICA;
 4: KOPRIVNICA-UL. ESHILA PAVIČIĆA

1 - 7: VLAISLAV - MULJI, 1985. (2,4,7:100-120 cm;
1,3,5,6:140-180 cm dubine)

1-3,5: VLAISLAV-MULJI 11-B (3: jama 1/Grube 1);
 4,6-8: VLAISLAV-MULJI 11-A (7: jama 2/Grube 2)